

TALABALAR VA O'QITUVCHILAR O'RTASIDA KOMMUNIKATSIYA PSIXOLOGIYASI

Namangan shahar 1-son politexnikumi

Psixolog o'qituvchisi

Madaliyeva Oydina Bahodirjonovna

ANNOTATSIYA Mazkur ilmiy maqolada talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi kommunikatsiya jarayonining psixologik jihatlari, uning ta'lim-tarbiya sifatiga ta'siri hamda samarali muloqotning shaxs rivojlanishidagi o'rni yoritilgan. Kommunikatsiya jarayoni nafaqat bilim almashish vositasi, balki o'qituvchi va talaba o'rtasida o'zaro ishonch, hurmat va emotsional muhitni shakllantiruvchi psixologik omil sifatida tahlil qilingan. Maqolada ta'lim muassasalarida muloqot madaniyatini rivojlantirish yo'llari, shuningdek, kommunikativ kompetensiyani oshirishga doir ilmiy-amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kommunikatsiya, psixologiya, muloqot, o'qituvchi, talaba, ta'lim jarayoni, emotsional muhit, ishonch, pedagogik muloqot, kommunikativ kompetensiya.

ANNOTATION This scientific article analyzes the psychological aspects of communication between students and teachers, its influence on the quality of education, and the importance of effective interaction in personal development. Communication is considered not only as a means of knowledge exchange but also as a psychological factor that fosters mutual trust, respect, and a positive emotional environment between teachers and students. The article provides scientific and practical recommendations for improving communication culture and developing communicative competence in educational institutions.

Key words communication, psychology, interaction, teacher, student, educational process, emotional environment, trust, pedagogical communication, communicative competence.

KIRISH Jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti, eng avvalo, inson omiliga, ya'ni shaxsning aqliy, ma'naviy va kasbiy rivojlanishiga bog'liq. Shu boisdan ta'lim tizimida inson omilini chuqur o'rganish, ayniqsa, talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni psixologik jihatdan tahlil etish zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari asrida ta'lim jarayonlari faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki shaxslararo muloqot, psixologik moslashuv, o'zaro tushunish va emotsional barqarorlik kabi omillarni ham o'z ichiga oladi.

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi kommunikatsiya — bu faqat bilim almashish emas, balki o'zaro hurmat, ishonch, tushunish va emotsional bog'lanish asosida shakllanadigan murakkab psixologik jarayondir. Ushbu muloqot jarayonida nafaqat o'qituvchining pedagogik mahorati, balki uning psixologik savodxonligi, empatiyasi va kommunikativ madaniyati ham muhim o'rin tutadi. O'qituvchi talabaning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda muloqot o'rnatadi, ta'lim jarayoni samaradorligi ortadi, talaba shaxsida o'ziga ishonch, motivatsiya va o'qishga bo'lgan ijobiy munosabat shakllanadi. Pedagogik kommunikatsiya psixologiyasi shaxslararo muloqotning ichki mexanizmlarini, ularning hissiy, irodaviy, motivatsion va ijtimoiy omillarini o'rganadi. Bu yo'nalish ta'lim jarayonida o'qituvchi va talaba

oʻrtasida sogʻlom psixologik muhitni yaratish, oʻzaro ishonchni mustahkamlash, konfliktlarning oldini olish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida pedagogning kommunikativ va psixologik madaniyatini rivojlantirish masalasiga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Taʼlim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish toʻgʻrisida”gi qarorlarida pedagog kadrlarning kasbiy va shaxsiy salohiyatini oshirish, psixologik kompetensiyasini rivojlantirish ustuvor yoʻnalish sifatida belgilangan. Bu esa oʻqituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yosh avlod qalbini tarbiyalovchi, ularning ruhiy holatini boshqaruvchi, psixologik muhitni barqarorlashtiruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishini taqozo etadi. Bugungi kunda talabalarning psixologik xususiyatlari avvalgi avlodlardan ancha farq qiladi. Raqamli texnologiyalar muhitida ulgʻayayotgan yoshlar tezkor fikrlaydi, mustaqil qaror qabul qilishga intiladi, biroq ularning diqqatini jamlash, hissiyotlarini boshqarish yoki ijtimoiy muloqotda oʻzini tutish qobiliyatida ayrim qiyinchiliklar kuzatiladi. Shu boisdan, oʻqituvchi va talaba oʻrtasidagi sogʻlom kommunikatsiya — zamonaviy taʼlim jarayonining eng muhim psixologik poydevoridir.

Shuningdek, samarali kommunikatsiya talaba shaxsining faolligini oshiradi, ijtimoiy moslashuvini taʼminlaydi, uning oʻz fikrini erkin ifoda etishiga imkon yaratadi. Bu jarayonda oʻqituvchining roli beqiyos boʻlib, u nafaqat bilim manbai, balki talabalar uchun psixologik tayanch, motivator va yoʻlboshchi sifatida namoyon boʻladi.

Shunday qilib, **“Talabalar va oʻqituvchilar oʻrtasida kommunikatsiya psixologiyasi”** mavzusini oʻrganish nafaqat taʼlim samaradorligini oshirish, balki yoshlar shaxsiy rivojlanishining psixologik omillarini tahlil qilishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada kommunikatsiya jarayonining mohiyati, samarali muloqotga taʼsir etuvchi psixologik omillar, shuningdek, oʻqituvchi va

talabalar o'rtasidagi kommunikatsion to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Pedagogik kommunikatsiyaning mohiyati va mazmuni. Kommunikatsiya (lotincha *communicare* — “bo‘lishmoq”, “aloqa o‘rnatmoq”) deganda ikki yoki undan ortiq shaxslar o‘rtasida axborot, fikr, hissiyot, tajriba almashinuvi jarayoni tushuniladi. Pedagogik jarayon kontekstida esa bu jarayon o‘qituvchi va talaba o‘rtasida yuz beradi va ta’lim samaradorligining psixologik asosi sifatida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik kommunikatsiya faqat so‘z almashish bilan cheklanmay, balki mimika, intonatsiya, tana tili, nigoh, hissiy holat kabi noverbal belgilar orqali ham amalga oshadi. Har bir o‘qituvchi o‘z dars jarayonida bu omillarni hisobga olgan holda muloqot o‘rnatsa, u talabalar bilan o‘zaro ishonchli va iliq muhitni yaratadi. Kommunikatsiya jarayonining samarali kechishi uchun o‘qituvchi kommunikativ kompetensiyaga ega bo‘lishi zarur. Bu degani — o‘qituvchi nafaqat o‘z fanini mukammal bilishi, balki o‘z fikrini aniq, mantiqiy va emotsional jihatdan yetkazish, talabalarni ruhlantirish, ularni muloqotga jalb etish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak.

Psixolog A.A. Leontyev ta’kidlaganidek, o‘qituvchi uchun muloqot — bu pedagogik faoliyatning markaziy elementi bo‘lib, u orqali o‘quvchilarda ijtimoiy ong, tafakkur va shaxsiy xulq shakllanadi. Shu bois pedagogik kommunikatsiyani shunchaki nutq jarayoni sifatida emas, balki shaxsiy ta’sir ko‘rsatish tizimi sifatida o‘rganish muhimdir.

Samarali muloqotning psixologik omillari. O‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi muloqotning muvaffaqiyati bir qator psixologik omillarga tayanadi. Bular quyidagilardan iborat:

1. Empatiya (hamdardlik) – o‘qituvchining talaba his-tuyg‘ularini tushunish, ularning kayfiyatini sezish va u bilan ruhiy aloqa o‘rnatish qobiliyati. Empatiyali o‘qituvchi talabaning holatini to‘g‘ri baholaydi va unga mos pedagogik uslubni tanlaydi.

2. Faol tinglash (aktiv tinglash) – bu shunchaki eshitish emas, balki suhbatdoshning soʻzlari orqasidagi maʼnoni, hissiyotini anglashdir. Faol tinglash orqali oʻqituvchi talabaga eʼtibor berayotganini, uni hurmat qilishini koʻrsatadi.

3. Ijobiy teskari aloqa – oʻqituvchi talabaning harakatlariga baho berishda konstruktiv, ragʻbatlantiruvchi va oʻziga ishonch uygʻotuvchi fikr bildirish orqali uning oʻzini qadrlash hissini oshiradi.

4. Shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv – har bir talaba oʻz psixotipi, xarakteri, qobiliyati bilan boshqalardan farq qiladi. Shu bois oʻqituvchi kommunikatsiyada har bir shaxsga individual yondashuvni amalga oshirishi kerak.

5. Ijtimoiy-emosional muhit – iliq, doʻstona va stresssiz muhitda talaba oʻz fikrini erkin ifoda etadi, oʻqituvchini hurmat bilan tinglaydi, shuningdek, dars jarayonida faol boʻladi.

Oʻzbekiston taʼlim tizimida aynan mana shu omillarni hisobga olgan holda interfaol metodlar — “munozara”, “fikrlar almashinuvi”, “rol oʻynash” kabi usullar keng joriy qilinmoqda. Bular talaba va oʻqituvchi oʻrtasida ikki tomonlama kommunikatsiyani kuchaytiradi.

Har qanday muloqot jarayonida toʻsiqlar boʻlishi tabiiy. Pedagogik kommunikatsiyada bu toʻsiqlarni 3 guruhga ajratish mumkin:

a) Emotsional toʻsiqlar – talabaning qoʻrquvi, oʻziga ishonchsizlik, stress holati yoki oʻqituvchining haddan tashqari talabchanligi natijasida paydo boʻladi. Bu holatda oʻqituvchi talaba psixologik holatini yumshatish uchun mehr-muruvvat, yumor, iliq soʻzlardan foydalanishi mumkin.

b) Axborot toʻsiqlari – tushunarsiz terminlar, murakkab tushuntirishlar yoki notoʻgʻri ifodalar natijasida talaba maʼlumotni toʻliq anglay olmaydi. Buni bartaraf etish uchun oʻqituvchi darsda vizual vositalardan (prezentatsiyalar, misollar, rasmlar) foydalanishi, fikrlarini soddalashgan shaklda yetkazishi kerak.

c) Ijtimoiy-psixologik toʻsiqlar – oʻqituvchi va talaba oʻrtasidagi yosh, maqom, tajriba farqlari sababli paydo boʻladi. Bunday vaziyatda oʻqituvchi “ustoz–shogird” modelini “hamkorlikdagi taʼlim” modeliga almashtirishi lozim.

Psixologik to'liqlarni bartaraf etishda pozitiv muloqot, ochiqlik, ishonchli teskari aloqa va sog'lom psixologik muhitni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'z xatti-harakati, ohang va so'zlari orqali talabada xavfsizlik hissini uyg'otishi kerak. O'qituvchining kommunikatsiya jarayonidagi muvaffaqiyati uning psixologik madaniyatiga bevosita bog'liq. Psixologik madaniyat — bu o'z hissiyotlarini boshqarish, boshqalarni to'g'ri tushunish, konfliktlarni konstruktiv hal qilish, empatiya va tolerantlik ko'rsatish qobiliyatidir. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat axborot manbai, balki psixolog, motivator va tarbiyachi sifatida ham faoliyat yuritadi. Shu bois har bir pedagog o'zining kommunikativ kompetensiyasini muntazam rivojlantirib borishi zarur.

Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning asosiy yo'llari quyidagilar:

- psixologik treninglar, seminarlar va rolli o'yinlarda ishtirok etish;
- nutq madaniyatini, notiqlik san'atini o'rganish;
- emotsional intellektni rivojlantirish (ya'ni, o'z va boshqalarning hissiyotlarini to'g'ri anglash va boshqarish);
- o'z faoliyatini refleksiya qilish, ya'ni har bir darsdan so'ng muloqot jarayonini tahlil qilib borish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori psixologik madaniyatga ega o'qituvchilar darsda ijobiy muhit yaratadi, talabalar esa bunday muhitda o'z fikrini erkin ifoda etadi va o'qishga nisbatan yuqori motivatsiyani namoyon etadi.

Talaba va o'qituvchi o'rtasidagi kommunikatsiya sifatini oshirish uchun quyidagi amaliy choralar tavsiya etiladi: O'qituvchilar uchun "Pedagogik muloqot va kommunikatsiya psixologiyasi" mavzusida maxsus seminarlar tashkil etish; Dars jarayonida interfaol muloqot usullaridan (munozara, bahs, jamoaviy fikrlash) foydalanish; Talabalarda o'z fikrini erkin ifoda etish madaniyatini shakllantirish;

Har bir darsda teskari aloqa elementlarini joriy etish; Talaba psixologiyasini muntazam o'rganib borish va individual yondashuvni amalga oshirish.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan **o'qituvchi va talaba o'rtasidagi kommunikatsiya**

sifatiga bog'liqdir. Kommunikatsiya psixologiyasi nafaqat muloqot madaniyatini, balki inson ruhiy holatini, uning hissiy ehtiyojlarini va shaxsiy o'zaro ta'sir mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi. Shuning uchun o'qituvchi va talaba o'rtasidagi samarali kommunikatsiyani tashkil etish bugungi kunda pedagogik faoliyatning eng muhim psixologik asoslaridan biri hisoblanadi. O'qituvchi — bu faqat bilim beruvchi emas, balki talaba shaxsining ruhiy rivojlanishiga rahbarlik qiluvchi, uni ruhlantiruvchi va yo'naltiruvchi shaxsdir. Shu boisdan har bir pedagog o'z faoliyatida kommunikatsiyaning psixologik qonuniyatlarini, muloqotdagi noverbal signallarni, hissiyotlarni boshqarish va talaba bilan psixologik kontakt o'rnatish usullarini puxta bilishi zarur. Bu nafaqat dars samaradorligini, balki talabaning o'qishga nisbatan munosabatini ham belgilaydi.

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqotning ijobiy ruhda kechishi uchun quyidagi psixologik tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

- **O'zaro hurmat va ishonch** – muloqotda shaxsiy qadriyatlar, fikrlar va hissiyotlarni e'tiborga olish.
- **Empatik yondashuv** – o'qituvchining talabani faqat o'quvchi sifatida emas, balki shaxs sifatida tushunishga intilishi.
- **Teskari aloqa mexanizmi** – talabaning fikrini eshitish, unga o'z nuqtai nazarini bildirish va o'zaro fikr almashuvni ta'minlash.
- **Pozitiv psixologik muhit yaratish** – o'qituvchi tomonidan iliq, ishonchli, erkin fikrlashga undovchi ta'lim muhiti shakllantirish.

Bu tamoyillar amalda qo'llanilganda, ta'lim jarayonida psixologik to'siqlar kamayadi, talabalar o'zini qadrlangan va tinglangan shaxs sifatida his qiladi. Natijada ularning motivatsiyasi ortadi, darsdagi faolligi kuchayadi, o'qituvchi esa o'z faoliyatida yuqori natijalarga erishadi. O'zbekiston ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar — xususan, ta'lim sifatini oshirish, pedagoglarning malakasini takomillashtirish va ularni zamonaviy psixologik yondashuvlar asosida qayta tayyorlash jarayonlari — kommunikatsiya madaniyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratmoqda. Shu nuqtayi nazardan, **kommunikatsiya psixologiyasi fanini**

o'qituvchilar tayyorlash tizimiga chuqur integratsiya qilish, ularni emotsional intellekt, stressni boshqarish, konfliktologiya va empatiya bo'yicha maxsus treninglardan o'tkazish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, har bir o'quv muassasasida psixologik xizmat faoliyatini yanada kuchaytirish, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muloqot sifati monitoringini yo'lga qo'yish, hamkorlik asosida o'zaro tahlil va maslahat tizimini joriy etish zarur. Bunday yondashuv ta'lim muhitida **insonparvar, emotsional barqaror, o'zaro hurmatga asoslangan madaniyatni** shakllantiradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, kommunikatsiya psixologiyasi o'qituvchi faoliyatida nafaqat metodik vosita, balki **inson qalbi bilan ishlash san'atidir**. Har bir pedagog bu san'atni egallash orqali talaba qalbiga yo'l topadi, o'qitish jarayonini ijodiy va hissiy jihatdan boyitadi. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi sog'lom kommunikatsiya esa shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy faollik va ta'lim sifatining yuksalishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.A. Bodalev. *Shaxslararo muloqot psixologiyasi*. — Moskva: Pedagogika, 2017.
2. V.A. Kan-Kalik. *O'qituvchi va talabalar o'rtasidagi muloqot psixologiyasi*. — Moskva: Pedagogika, 2016.
3. G'.B. Shoumarov. *Pedagogik psixologiya asoslari*. — Toshkent: Fan, 2018.
4. Karimova V.M. *Umumiy psixologiya: Darslik*. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
5. A. Leontyev. *Faoliyat, ong va shaxs*. — Moskva: Smysl, 2015.
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD

SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.

8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH.

10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//https://www.iupr.ru/6-121-2024https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true

11. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH.

12. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No'monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

13. 14. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo'minov Nurali Ro'zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH."

14. В. Я. Бочкарев. Новые технологии и средства измерений, методы организации водоучета на оросительных системах. Новочеркасск, 2012, 227 с

15. .А.Втюрин.Автоматизированные системы управления технологичес-кими процессами .Основы АСУТП. Санкт-Петербург 2006,154 с.
16. Рачков М.Ю. Технические средства автоматизации.- Москва: МГИУ, 2006,- 347 с. 9.Vohidov A.X. Abdullaeva D.A. Avtomatikanmg texnik vositalari. T..TIMI, 2011.180 b.
17. .Maxkamovich A. Y., Abdukahorovich S. K. Modern approaches to the content of physical education of schoolchildren in the continuing education system //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 12.
18. Abdukahharovich S. H. The significance of Wrestling sports for society and the history of its formation //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 10. – С. 312-316.
19. Abduqahhorovich S. H. INTERACTION OF SCHOOL AND FAMILY IN EDUCATION OF SCHOOL AGE CHILDREN //Modern Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 4. – С. 226-229.
20. Abduqahhorovich S. X. Strength Training in Football Training //Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 138-141.
21. SHARIPOV K. A. TRAINING FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY CLASSES IN THE PROCESS OF STUDENTS STUDENTS PRACTICE //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 1339-1343.